

Vloed en over Eb) en de vele prachtige illustraties verdient om door een breed publiek te worden gelezen. Het boek heeft inmiddels de boekenpagina's van enkele kranten bereikt en ook het Tijdschrift H2O van het Koninklijk Nederlands Waternetwerk besteedde er eind vorig jaar in de vorm van interviews met Jensen en Kleinhans aandacht aan (nr. 11/12, december 2021, p. 22-25), dus met het levend houden van de herinnering aan die grote en vreeselijke Sint-Elisabethsvloed moet het goed komen.

JACOB
KNEGTEL

Francien van den Heuvel, *'s-Hertogenbosch, eiland in een onmetelijke zee. Omgangsstrategieën van de stedelijke overheid en de bevolking van 's-Hertogenbosch met hoogwater en overstromingen (1740-1995)*. Oosterwijk: Wolf Publishers 2021, x + 406 pp., ISBN 978-94-6240-740-4, hb.

'Een extreme en uitzonderlijke gebeurtenis met grote maatschappelijke gevolgen.' Zo blikt Deltares terug op de overstromingen die in 2021 de provincie Limburg overvielen; een gebeurtenis die door het kabinet uiteindelijk als ramp is bestempeld. Bas Jonkman, hoogleraar integrale waterbouw aan de TU Delft, zag deze overstroming vooral als een leermoment zoals ons land er al vele heeft gekend. Echter, Nederland kent een povere geschiedenis wat betreft wetenschappelijk onderzoek naar rampen als gevolg van hoogwater en overstromingen. Dat terwijl de geschiedenis van de grote rivieren onlosmakelijk is verbonden met de geschiedenis van de Nederlandse Republiek en het Koninkrijk dat volgde. Francine van den Heuvel is de afgelopen jaren in dit gat gesprongen en deed onderzoek naar de omgangsstrategieën van de stedelijke overheid en de bevolking van 's-Hertogenbosch met hoogwater en overstromingen in de periode 1740-1995. Dit promotieonderzoek resulteerde in het onlangs verschenen proefschrift *'s-Hertogenbosch, eiland in een onmetelijke zee*. De auteur geeft ons toegang tot een indrukwekkende hoeveelheid informatie over een zeer onderbelicht onderwerp, waardoor we een beter beeld krijgen van de manier waarop de bestuurders en bewoners van 's-Hertogenbosch en omstreken door de eeuwen heen deze rampspoed tegemoet traden.

's-Hertogenbosch als casus spiegelt het zojuist beschreven probleem: de watersnoodgeschiedenis van de stad wordt zo nu en dan beschreven in nota's en verbeteringsvoorstellen, maar kent tot op heden geen specifiek gericht historisch onderzoek naar oorzaken en omgangsstrategieën. Als toevoeging binnen het discours van onderzoek naar de omgang met en de rol van grootschalige (natuur)rampen – dat de afgelopen jaren meer aandacht heeft gekregen – stelt Van den Heuvel in dit onderzoek naar 's-Hertogenbosch de grootschalige watersnoodrampen en de dynamiek van respectievelijk lokale, regionale en nationale omgangsstrategieën met deze calamiteiten centraal.

Om te achterhalen welke overstromingen in de periode 1740-1995 als rampen kunnen worden bestempeld en onderzocht, maakt zij gebruik van de aanpak van de Oostenrijkse hoogleraar milieu- en klimaatgeschiedenis Christian Rohr. Hieruit volgen zestien rampen die in zes hoofdstukken nader worden belicht, met speciale aandacht voor de preventiemaatregelen en hulpverlening. Vanwege het langetermijnperspectief krijgt de lezer uiteindelijk een boeiend beeld van de veranderingen in omgang met het altijd aanwezige gevaar.

Zo komen we te weten dat de hulpverlening tijdens de achttiende eeuw voornamelijk op lokale schaal geschiedde. Een eeuw later trad schaalvergroting op, met evacuaties en de samenwerking tussen lokale actoren en speciale provinciale hulpcomités. Toch bleek de waterproblematiek vaak te complex voor de stad, met voornamelijk in 1809 en 1926 rampzalige gevolgen voor de bevolking. Wel zorgden zowel kleinschalige als grootschalige leerprocessen voor verbeteringen van rampenpreventie, van het bijhouden van de

hoogst gemeten waterstand als norm tot het aanleggen van de Baardwijkse Overlaat en de recente introductie van het Deltaplan Ruimte voor de Rivieren als invloedrijke voorbeelden. De bevolking neemt een belangrijke plaats in binnen het onderzoek doordat in elk hoofdstuk de herinneringscultuur wordt meegenomen als onderdeel van de analyse. Rampen zijn rampzalig vanwege de maatschappelijke component en hebben een groot effect op identiteitsvorming en saamhorigheid.

Zoals gezegd bevat het boek een grote hoeveelheid aan (nieuwe) informatie. Gezien de afwezigheid van onderzoek naar de rol van steden bij overstromingen, zowel in de eeuwen voor als na 1795, blijkt dit naslagwerk daarmee een welkome aanwinst voor historici en voor de discipline van *environmental history*. Case studies als deze dienen als een 'laboratorium' voor het onderzoeken van de crisisbestendigheid van huidige samenlevingen, terwijl de narratieven en beelden de culturele omgang met rampen illustreren. Onderzoekers zoals Lotte Jensen, hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit, onderstrepen het belang van deze recente tweedeling binnen de academische discussie omtrent rampen. Zulke traumatische gebeurtenissen zijn immers onlosmakelijk verbonden met zowel ons verleden als onze toekomst.

Deze tweeledige benadering zien we terug in dit boek, op zo'n manier toegepast dat beide disciplines niet los van elkaar staan en ook niet los van elkaar kunnen worden gezien. Het proefschrift vormt een mooi voorbeeld van de revival van de *longue-durée* benadering, een onderzoekswijze die ooit door de Franse onderzoeker Ferdinand Braudel werd ontwikkeld. Hierdoor bespeuren we geleidelijke veranderingen in de omgang van de Bosschenaren met de altijd aanwezige Maas, maar begrijpen we ook beter hoe deze rivier eeuwenlang de Bosschenaren heeft gevormd tot wie ze vandaag zijn.

De grote hoeveelheid aan informatie brengt naast de rijkdom aan nieuwe inzichten wel nadelen met zich mee. Zo zien we de heldere hoofdvraag niet gespiegeld in een helder kader van deelvragen. De veelvoud aan vragen die in de introductie worden gesteld, is overweldigend. Daardoor krijg je als lezer weinig grip op de onderzoeksstructuur. De chronologische belichting van vele opeenvolgende gebeurtenissen versterkt dit probleem, zodat helaas pas in de slotbeschouwing van het boek ruimte ontstaat voor discussie en theoretische reflectie. Hierdoor komt de theoretische component, waarmee het boek sterk opent, wat verder van de materie af te staan. Maar dat is misschien ook het offer dat een *longue-durée* benadering met zich meebrengt. Zonder het verzamelen en presenteren van vele gegevens die een zeer lange periode beslaan, blijven subtiele ontwikkelingen verborgen in de archieven. Van den Heuvel heeft historici in ieder geval genoeg materie gegeven om mee verder te werken, en met de blik op een onzekere en onrustige toekomst lijkt me dat een taak waar niet te lang mee gewacht moet worden.